

Erik Olin Wright

AZ ALAPJÖVEDELEM MINT SZOCIALISTA PROJEKT¹

1 Wright, Erik Olin (2006): Basic Income as a Socialist Project. In: *Basic Income Studies*, Vol. 1., No. 1.: 12. cikk.

ABSZTRAKT. Ez a rövid tanulmány a szocializmus perspektívájából elemzi a feltétel nélküli alapjövedelem gondolatát, és amellett érvel, hogy ez utóbbi bevezetése egyszerre volna egy jelentős szocialista reform a kapitalizmuson belül, és járulhatna hozzá egyúttal további emancipatorikus társadalmi változásokhoz. Az írás a kapitalizmus hagyományos szocialista kritikájának tömör összefoglalásával kezdődik, majd ennek alapján állapítja meg a szocialista reformok három alapvető célját: a munka tőkével szembeni strukturális pozíciójának és a civil társadalom gazdaság feletti hatalmának megerősítését, valamint a munkaerő árjellegének csökkentését. Ezeknek az irányelveknek az alapján – a szocialista társadalom tiszta, jól kidolgozott modelljének hiányában is – van értelme megfontolni, értékelni és javasolni olyan intézményi reformokat, amelyek előremozdítanák a szocializmus ügyét a kapitalizmuson belül, és az alapjövedelem bevezetése – amennyiben az kellően magas szintű és gazdaságilag fenntartható – mindhárom említett szocialista célt előmozdítaná.

Robert van der Veen és Philippe Van Parijs amellett érvelnek abban a nagy hatású, *Egy kapitalista út a kommunizmusba* című cikkükben, amely elindította az alapjövedelemről szóló kortárs vitát, hogy a szocializmus egy szükségtelen stádium a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenetben. Marx alapján, úgy határozták meg a „szocializmust”, mint egy olyan társadalmat,

...amelyben a munkások közösen birtokolják a termelési eszközöket – és ennél fogva közösen döntenek ezek használatáról és a megtermelt javak elosztásáról, mégpedig a „mindenkinek a munkája szerint” elv alapján.

A kommunizmust ezzel szemben,

a „mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint” elosztási elv jellemzi – amiből következik, hogy a társadalmi összterméket oly módon osztják el, hogy (1) az mindenkinek megfelelően kielégíti az alapvető szükségleteit, és (2) minden egyén részesedése teljesen független (önkéntesen felajánlott) munka-hozzájárulásától (Van der Veen és Van Parijs 1986 [2011]).

A kommunizmus alapvető elvei – érvelésük szerint – megvalósíthatóak a kapitalizmuson belül egy bőkezű alapjövedelem biztosításával, ami a társadalmi termék egy jelentős részét szükségletek szerint osztja el, és ami megszabadítja az embereket az ellen-

szolgáltatásért való munkavégzés kötelezettségétől. A termelőeszközök közös tulajdona szükségtelen kitérő.

Ebben a tanulmányban egy ezzel párhuzamos kérdéssel foglalkozom: az alapjövedelem milyen értelemben tekinthető a kapitalizmus olyan strukturális reformjának, ami előmozdítja a szocializmus felé való elmozdulást? Előfordulhat, hogy a kommunizmus elosztási elvei jelentős mértékben intézményesíthetőek a kapitalizmuson belül egy bőkezű feltétel nélküli alapjövedelem biztosításán keresztül, és így a szocializmus nem szükséges ezeknek az elveknek az előremozdításához. De az is igaz lehet, hogy hosszú távon egy bőkezű alapjövedelem bomlasztó hatással lenne a kapitalizmusra, és jelentős mértékben hozzájárulna egy olyan társadalom kialakulásához, amelyben a gazdasági tevékenységeket szocialista elvek szerint szervezik meg. Az írásom alapvető kérdése tehát a következő: az alapjövedelem mennyiben lehet része a kapitalizmus széles értelemben vett szocialista kihívásának?

Ez a kérdés sokak számára lényegtelen – és talán buta – kérdésnek tűnhet, hiszen a szocializmus eszméje az utóbbi években oly sokat vesztett intellektuális és politikai vonzerejéből. Az, hogy a kapitalizmusnak létezik kivitelezhető rendszerszerű alternatívája, jelentse ez akár alternatív gazdasági intézmények működőképes rendszerét, akár egy politikailag megvalósítható célt, sokak számára világtól elszakadt elképzelésnek tűnik, még azok közül is, akik egyébként továbbra is magukénak vallják a kapitalizmus hagyományos szocialista kritikáját.

Én úgy érzem, hogy a szocialista intézmények tiszta, jól kidolgozott modelljének hiányában is van értelme a kapitalizmus szocialista kritikájáról beszélni. A cél pontos ismerete nélkül is megpróbálkozhatunk azzal, hogy a szocializmus antikapitalista elvei alapján azonosítsuk a kapitalizmustól a szocializmus felé való elmozdulásokat. Ez egy olyan utazáshoz hasonló, ahol van ugyan egy iránytűnk, ami megmondja nekünk, hogy milyen irányba haladunk, de nincsen térképünk, ami az egész utat ábrázolná a kezdőponttól a végcélig. Ennek természetesen megvannak a maga veszélyei: olyan szakadékokhoz érhetünk, amelyek nem tudunk átkelni, olyan előre nem látott akadályokba ütközhetünk, amelyek arra kényszerítenek minket, hogy letérjünk a tervezett útról. De az is lehet, hogy ha el akarjuk hagyni azt a társadalmi világot, amelyben jelenleg élünk, akkor ehhez – előre tudott végcélok helyett – nincs jobb eszközünk, mint az irányokat meghatározó elvek.

A szocializmusról való gondolkodásnak ez a módja elutasítja a kapitalizmus és a szocializmus egyszerű dichotóm megközelítését. Ez azt jelenti, hogy a kapitalista társadalmak különböznek abból a szempontból, hogy mennyire „szocialisztikusak” – hogy ezt a régi jobboldali kifejezést használjam –, és hogy a szocialisták értékei és felszabadulás melletti elkötelezettségük tekintetében jobb egy erős szocialista jellemzőkkel bíró, mint egy ezeket nélkülöző kapitalista társadalom. Ez nyitva hagyja azokat a kérdéseket, hogy milyen

messze lehet elmenni a szocialista elvek tekintetében, milyen szűk korlátokat szab ennek a kapitalizmus, és hogy vajon egy adott ponton nem lesz-e szükséges a kapitalista intézményekkel való élesebb szakítás a továbbhaladáshoz. Nem tudom, hogy a kapitalizmus által lehetővé tett intézményi térben való szocialista elmozdulások hosszú sorozata összességében elvezethet-e magának a kapitalizmusnak az átalakulásához, vagy egy ilyen folyamat végül áttörhetetlen korlátokba ütközik. Nem tudom hogyan válaszoljam meg ezeket a kérdéseket, és azt gyanítom, hogy azok nem is igazán megválaszolhatóak. Meggyőző válaszok hiányában pedig a legjobb amit tehetünk, hogy felvázoljuk azokat az elveket, amelyek kijelölik a progresszív változások irányát, még ha nem is tudjuk a pontos végcélét.

De mielőtt rátérnénk ezekre az elvekre, röviden át kell tekintenünk a kapitalizmus szocialista kritikájának alapeszméit, hiszen erre alapozva lehetséges a szocialista alternatíva kialakítása. Ezt követi egy szocialista utazás irányait kijelölő három alapelv kifejtése, majd annak a kérdése, hogy az alapjövedelem milyen módon járulhat hozzá egy ilyen irányú elmozduláshoz.

1. A KAPITALIZMUS SZOCIALISTA KRITIKÁJÁNAK LÉNYEGE

A kapitalizmus hagyományos szocialista kritikájának lényege a következő hat állítás:

1. *Kapitalista osztályviszonyok az emberi szenvedés elkerülhető formáit állandósítják.* Miközben a kapitalizmus a gazdasági növekedés motorja, emellett elkerülhetetlenül marginalizációt, szegénységet és megfosztottságot hoz létre, és ami talán még rosszabb, akadályozza az emberi szenvedés ezen formáinak a felszámolását. A növekedés gyümölcsei elvben persze eloszthatóak lennének oly módon, hogy azok mindenki anyagi jólétét növeljék, ahogyan erre a kapitalizmus védelmezői folyamatosan rámutatnak, a „dagály minden csónakot felemel” szlogenjének megfelelően. A kapitalizmusnak azonban nincsen olyan *belső* mechanizmusa, ami létrehozná az ehhez szükséges újraelosztást. Ez áll az elnyomásra és kizsákmányolásra hivatkozó legélesebb anti-kapitalista retorika középpontjában.

2. *A kapitalizmus megakadályozza az emberi kiteljesedés feltételeinek a mindenki számára való biztosítását.* Az élet anyagi feltételeinek egyenlőtlensége, együtt a kapitalizmus versenyszellemének erős nyomásával, a mélyszegénységen és anyagi megfosztottságon túl is az *emberi kiteljesedés szükségtelen sérelmét* eredményezi, mindent átható módon, a népesség egy nagy része számára. Az emberi kiteljesedés korlátozása különösen súlyos

akkor, ha a kapitalista verseny „a győztes mindent visz” típusú piacok formáját ölti, ami az erőfeszítés vagy „érdem” egyenlőtlenségeihez képest mérhetetlenül aránytalan egyenlőtlenséget eredményez a végeredmény tekintetében. A kapitalizmus által létrehozott magas termelékenység és gazdagság megnyitja a lehetőséget az emberi kiteljesedés feltételeinek a mindenki számára való biztosítására, de a szintén a kapitalizmus által létrehozott egyenlőtlenségek megakadályozzák ennek a lehetőségnek a valóra váltását.²

3. *A kapitalizmus az egyéni szabadság és autonómia kiküszöbölhető korlátozásait állandósítja.* Ha van egy érték, amellyel kapcsolatban a kapitalizmus azt állítja magáról, hogy a lehető legnagyobb mértékben biztosítja az éppen az egyéni szabadság és autonómia. Ahogyan Milton Friedman írja (Friedman és Friedman 1990 [1998]), az erős tulajdonosi jogokban gyökerező „választás szabadsága” a kapitalizmus legfontosabb morális előnye annak védelmezői szerint. Két alapvető okból kifolyólag a kapitalizmus azonban elkerülhetetlenül kudarcot vall ennek az eszmének való megfelelése tekintetében. Először, az uralmi viszonyok a kapitalista munkahelyeken az egyéni autonómia és önrendelkezés alapvető korlátozását jelentik. Az egyének arra való látszólagos szabadsága, hogy kilépjenek a munkahelyükről csak illuzórikus menekülést jelenthet ebből az uralmi helyzetből, mivel a termelőeszközök tulajdona nélkül a munkásoknak muszáj munkát keresniük kapitalista cégeknél vagy állami szervezeteknél. Másodszor, a kapitalizmus által létrehozott nagy vagyoni egyenlőtlenség – ahogy Philippe Van Parijs (1995) bemutatta – jelentős egyenlőtlenséget jelent a „valódi szabadság” tekintetében, mivel azzal jár, hogy vannak akiknek sokkal több lehetőségük van megvalósítani az életükre vonatkozó terveiket, mint másoknak. Az bizonyára igaz, hogy korábbi társadalmi formákhoz képest a kapitalizmus növeli az egyéni autonómiát és szabadságot, de egyúttal korlátokat is állít ezeknek az értékeknek a még teljesebb megvalósulása elé.

4. *A kapitalizmus sérti a társadalmi igazságosság liberális egalitáriánus elveit.* A vagyon egyéni felhalmozása néhányak számára elkerülhetetlenül méltánytalan előnyt juttat másokkal szemben. Ez sérti az esélyegyenlőség elvét, különösen a gyermekek esetében. De még az előnyök nemzedékek közötti átörökítésének problémáján kívül is, mivel a kapitalizmus profitmaximalizáló logikája azt jelenti, hogy a kapitalista vállalatok szükségszerűen a költségeik másokra hátrítására törekednek, a kapitalizmus sokakra erőltet terheket negatív externáliák formájában. A negatív externáliák nem csak egyszerűen hatékonysági problémát jelentenek – bár azt is –, hanem igazságtalanságot. A negatív externáliák

2 Az állítás, hogy a kapitalizmus módszeresen szakadékot hoz létre az emberi kiteljesedés lehetősége és megvalósítása között hasonló G. A. Cohen kapitalizmus kritikájához a termelőerők racionális felhasználásának megbékélyezéséről (Cohen 2001: 12. fejezet).

különösen súlyosan jelennek meg a nemzedékek között – ahogyan a mai társadalmi termelés általuk nem vállalt költségeket erőltet a jövő generációkra. Ez természetesen a termelés bármilyen társadalmi szervezetében benne rejlő probléma, mivel a jövő generációk nem vehetnek részt a hosszú távú döntési helyzetek mérlegelésében. A nemzedékek közötti negatív externáliák problémái azonban élesebben jelentkeznek amiatt, ahogyan a kapitalizmus a szűk önérdéket ösztönzi és lerövidíti az időtávlatot.

5. *A kapitalizmus alultermeli a közjavakat.* Jól ismert okokból, amelyeket a kapitalizmus védelmezői éppúgy elismernek, mint annak kritikusai, a kapitalizmus a rendszer lényegéből következően jelentős hiányokat hoz létre a közjavak termelésében, és ebből a szempontból nem hatékony (mivel a megfelelő közjóságok hiánya csökkenti a hatékonyságot).

6. *A kapitalizmus korlátozza a demokráciát.* Három alapvető mechanizmus működik ebbe az irányba. Először is, a termelőeszközök *magántulajdona* definíció szerint azt jelenti, hogy széleskörű kollektív következményekkel járó döntések egy jelentős köre egyszerűen kikerül a kollektív döntéshozatalból. Az időről időre vitatott, hogy a tulajdonjogok mely dimenziói magánjellegűek, és melyekre vonatkozzék állami szabályozás; a kapitalista társadalomban azonban az előfeltevés az, hogy a tulajdonról való döntések magánügyek, amelyekbe a köztintzmények kizárólag különleges körülmények esetén avatkozhatnak be legitim módon. Másodsor, a vagyon és gazdasági hatalom kapitalista dinamika által létrehozott magas koncentrációi felforgatják a demokratikus politikai egyenlőség elveit. Azok akiknek van pénzük több különböző módon is aránytalan befolyást gyakorolnak a politikára: politikai kampányokhoz való hozzájáruláson és politikusoknál való lobbizáson keresztül, a média befolyásolásával, és így tovább. Harmadsor, a demokratikus intézmények képtelensége a tőkemozgások szabályozására aláássa a demokrácia arra való képességét, hogy prioritásokat határozzon meg a társadalmi erőforrások, és különösen a társadalmi többlet felhasználásával kapcsolatban.

Ez a hat állítás meghatározza, hogy mi a baj a kapitalizmussal egy normatív, radikális egalitáriánus, demokratikus nézőpontból. Ha be lehetne bizonyítani, hogy ezek az állítások tévesek abban az értelemben, hogy a kapitalizmus, ha magára hagyják, idővel jelentősen orvosolja ezeket a problémákat, az jelentősen aláásná az arra való ösztönzést, hogy megfogalmazzuk a kapitalizmus egy szocialista alternatívájának körvonalait. A kapitalizmus belső dinamikájáról szóló jelenlegi tudásunk tükrében ez azonban igen valószínűtlennek tűnik. A kérdés így az, hogy melyek a progresszív, egalitáriánus, demokrata alter-

natíva felé mutató szándékos intézményi átalakulás alapelvei? Miként határozzuk meg a szocialista iránytű alapelveit?

2. A KAPITALIZMUS SZOCIALISTA KIHÍVÁSÁNAK HÁROM ALAPELVE

A szocializmus iránytűjét sokféleképpen meg lehet határozni. Itt a következő három alapelvre szorítokozom:

1. *A munka hatalmának megerősítése a tőkével szemben.* Ez a szocializmus eszméjének egyik hagyományos központi gondolata, különösképpen annak marxista változatában: a szocializmus olyan termelési rendszer, amelyben a munkásosztály az uralkodó osztály; a kapitalizmus olyan termelési rendszer, amelyben a tőkésosztály az uralkodó osztály. Tehát a kapitalizmusban azok a társadalmi változások, amelyek a munkások hatalmát erősítik, a szocializmus irányába való elmozdulásnak tekinthetők, még akkor is, ha közvetlenül nem fenyegetik magát a tőke uralmát.

2. *A munkaerő dekommodifikációja.* Ez szintén egy gyakori téma a szocializmus tárgyalásakor. A kapitalizmus egyik ismertetőjegye, hogy azok, akik nem tulajdonolnak termelési eszközöket, kénytelenek eladni a munkaerejüket egy munkáltatónak, hogy létszükségleteiket előteremtsék. Erre a munka (vagy talán pontosabban a munkaerő) kommodifikációjaként szoktak hivatkozni, mivel az emberek munkaképességét a rendszer áruként kezeli. Amennyiben a munkások valamilyen társadalmi ellátáson keresztül képesek kielégíteni szükségleteiket a munkaerőpiacon kívül, munkaerejük dekommodifikálódik. A kommodifikáció tehát egy változó, azaz beszélhetünk a munkaerő kommodifikációjának és a dekommodifikációjának mértékéről. Ha a szocializmus egy olyan gazdasági forma, amely közvetlenül a szükségletek kielégítésére irányul, és nem a profittermelésre, akkor a munkaerő dekommodifikációja a szocializmus irányába tett elmozdulásnak tekinthető.

3. *A civil társadalom hatalmának erősítése a társadalmi többlet felhasználásával és a gazdasági tevékenységek megszervezésével kapcsolatban.* Ez a harmadik pont kevésbé gyakran kerül említésre, és talán vitatottabb is. Egy olyan ellentéppárra utal, amelynek két elemét én etatizmusnak [statism] és „szocial-izmusnak” [social-ism] hívnám. Mindkettő a gazdaság megszervezésének nem kapitalista formája. Az etatizmusban az államnak van központi szerepe a társadalmi többlet alternatív célok közti allokációjában és a termelés folyamatának irányításában. A legegységesebb példák erre az erősen bürokratizált

tervgazdaságok a Szovjetunióban és hasonló országokban. Ezzel szemben a szocializmusban ezt a szerepet a pontatlanul meghatározható „társadalmi erő” játssza. A „társadalmi erő” az emberek mozgósításának a képességét jelenti, különböző kooperatív, önkéntes kollektív cselekvések céljából a civil társadalomban. Ez ellentétben áll a gazdasági hatalommal, amely a tulajdonra és a gazdasági erőforrások feletti irányításra épül, valamint az államhatalommal, ami a szabályalkotás és a szabályok kikényszerítése feletti ellenőrzésre épül egy adott területen. Ebben az értelemben a demokrácia a társadalmi erő és az államhatalom összekapcsolásának egy különleges módja: ideális esetben az államhatalom teljesen alá van vetve a társadalmi erőnek; a gyakorlatban pedig a társadalmi erő erős korlátozó tényező az államhatalommal szemben. A demokrácia tehát lényegéből fakadóan egy mélyen szocialista elgondolás.

A társadalmi hatalomban gyökerező szocializmus kevésbé egyértelmű elképzelés, mint az etatizmus, és sokan kétségtelenül az általam etatizmusnak nevezett rendszer leírására használják a „szocializmus” kifejezést. Az előbbi két kulcsfontosságú gondolatot foglal magában. Az, hogy a gazdasági tevékenységet a társadalmi hatalom formálja egyrészt azt jelenti, hogy a makroszintű befektetési célok egy részvételi demokráciára épülő, élénk, nyilvános deliberatív folyamatban kerülnek meghatározásra, és nem a piacon, magángazdasági hatalom gyakorlása révén, vagy az államon keresztül, autoriter bürokratikus utasításokon keresztül. Néha „gazdasági demokráciaként” hivatkoznak erre. Másrészt, mikroszinten, a civil társadalom kollektív társulásai közvetlenül részt vesznek a szükségletek kielégítésére irányuló gazdasági tevékenységekben. Az ilyen szükségletek által vezérelt termelés nem a piacokon vagy az állami bürokrácián keresztül szerveződik, hanem a társadalom kollektív cselekvőinek önszerveződése által. Ez megfelel annak, amit „szociális gazdaságnak” szokás nevezni, amely olyan szolgáltatásokat foglal magában, mint az óvoda, az idősgondozás, otthoni egészségügyi szolgáltatások, rekreációs szolgáltatások, illetve kulturális és művészeti tevékenységek széles körét. De kiterjeszhető a gazdasági tevékenységek még tágabb körére, ideértve az anyagi termelés bizonyos formáit is. Hangsúlyozni kell, hogy ezeknek a szolgáltatásoknak az előállítását társadalmilag történik, nem magánúton: a cél nem az, hogy az óvodai szolgáltatást vagy az idősekről való gondoskodást kivonjuk a piac vagy az állam irányítása alól, és a családra bízjuk. A szociális gazdaság az ilyen szolgáltatások kollektív szerveződésének általi közösségi biztosítására épül, a piaci vagy állami keretek helyett. A szocializmus tehát összekapcsolja a nagyléptékű beruházásokról döntő demokratikus deliberációt az önszerveződő és önkéntes gazdasági társulásokkal. A másik két alapelvhez hasonlóan a gazdaság feletti társadalmi uralom is egy változó, tehát a szocializmus irányába való elmozdulásról beszélhetünk, amennyiben ez a társadalmi hatalom növekszik.

3. ALAPJÖVEDELEM ÉS SZOCIALIZMUS

Ha elfogadjuk ezt a három alapelvet – a munka hatalmának erősítését a tőkével szemben, a munkaerő dekommodifikációját és a gazdasági tevékenységek feletti társadalmi hatalom erősítését – mint a kapitalizmusból a szocializmusba való elmozdulás feltételeit, adódik a kérdés, hogy a kapitalizmus különböző intézményi reformjai hogyan járulnak hozzá egyik vagy másik előmozdításához. A nyugdíjalapok olyan reformja, amely lehetőséget adna a szakszervezetek számára, hogy kiterjesszék a vállalati hatalom feletti ellenőrzésüket (pl. William Greider és Robin Blackburn érvelése mentén),³ hozzájárulnának a harmadik feltétel előmozdításához. Mi a helyzet az alapjövedelemmel? Amellett fogok érvelni, hogy az alapjövedelem szocialista reformnak tekinthető mindhárom feltétel szempontjából. Természetesen az, hogy mennyiben járul hozzá az alapjövedelem a szocialista projekthez, nagymértékben függ az alapjövedelem szintjétől, és attól, hogy szigorúan gazdasági értelemben mennyire fenntartható. Ennek a mindenki által jól ismert okaira az alapjövedelemről szóló vitákban sokan rámutattak. Itt a célszerűség kedvéért két feltevéssel fogok élni. Egyrészt azzal, hogy a feltétel nélküli alapjövedelem olyan szintű, hogy az lehetővé teszi egy ember számára, hogy méltóságteljes életet éljen, minden flanc nélkül. Ez azt jelenti, hogy a juttatás szintje elég magas ahhoz, hogy a kapitalista munkaerőpiacról való kivonulás reális választási lehetőség legyen. Másrészt, felteszem, hogy a juttatásnak ez a szintje sem a munkások, sem a befektetők esetében nem okoz olyan ösztönzési problémákat, amelyek idővel fenntarthatatlanná tennék a juttatást. Ezek mellett a feltételek mellett, az alapjövedelem a szocialista projekt mindhárom alapelvének megfelelne.

1. *Az alapjövedelem és az osztályok közötti egyensúly.* Hosszú távon egy nagyvonalú alapjövedelem három ok miatt járulhat hozzá a munkáshatalom erősödéséhez a tőkével szemben. Egyrészt, amilyen mértékben feszesebbé válik az alapjövedelem által a munkaerőpiac egy kapitalista gazdaságban, olyan mértékben javulnak az egyéni munkavállalók tárgyalási pozíciói. Másrészt, a munkásság együttesen is jobb tárgyalási pozícióban van, amikor szűkös a munkaerőpiac. Harmadszor, az alapjövedelem egy feltétlen és kifogyhatatlan sztrájkalap, ami szintén hozzájárulhat a munkásmozgalom erősödéséhez. Még ha az alapjövedelem bevezetése nem is jár együtt kedvezőbb törvényekkel a szakszervezetek létrehozásával kapcsolatban, akkor is segítheti a munkások szakszervezetekért vívott harcát.

Néha, bizonyos helyzetekben a szakszervezetek támogatói az alapjövedelem ellen érveltek különböző okok miatt. A szakszervezetisek néha ugyanazért kifogásolják

3

Lásd William Greider: *The Soul of Capitalism: Opening Paths to a Moral Economy*. Simon & Schuster, 2003; Robin Blackburn: *Banking on Death. Or, Investing in Life: The history and future of pensions*. Verso, 2002. – a szerk.

az alapjövédelmet, amiért a jóléti ellátásokat is ellenzik: az alapjövédalom csak arra szolgál, hogy a keményen dolgozó emberek a lustákat támogassák. De létezik egy olyan érv is, ami jobban köthető a szakszervezetek erejéhez: félő, hogy az alapjövédalom mellett a munkásoknak többé nem lenne szüksége szakszervezetekre. Ha a szakszervezetek egyetlen funkciója az lenne, hogy egy minimális életszínvonalat biztosítsanak, akkor ez egy jogos aggodalom lenne. De amennyiben a szakszervezetek a munkafolyamat megszervezésével, a munkafeltételekkel, a viták tisztességes rendezésével, a technológiával, stb. is foglalkoznak, semmilyen veszély nem fenyegeti a szerepüket. A segítség, melyet az alapjövédalom nyújt a küzdelemhez, úgy tűnik minden szempontból meghaladja azt a marginális hatást, hogy csökken a kollektív szervezetek szerepe. Tehát az alapjövédalom valószínűleg a munkások szempontjából kedvező irányba mozdítja el az osztályhatalmat.

2. *A munka dekkomodifikációja.* Az alapjövédalom legeggyértelműbb hatása a munka részleges dekkomodifikációja. Az alapjövédalom e tulajdonsága kapta a legtöbb figyelmet. Philippe Van Parijs felkiáltása ezt foglalja össze: „Valódi szabadságot mindenkinek”. Ha egy fenntartható alapjövédalom biztosítani tud egy kulturálisan elfogadható megélhetési szintet, az azt jelenti, hogy az emberek alapszükségei a munkaerőpiacon való kényszerű részvétel nélkül is kielégíthetőek.

3. *A szociális gazdaság lehetőségének növelése.* Első látásra úgy tűnhet, hogy az alapjövédalomnak nincs sok köze ahhoz a szocialista elképzeléshez, hogy a gazdasági tevékenységek feletti társadalmi hatalmat növelni kell. Végső soron az alapjövédalom egy egyéni célzott juttatás, és semmi sem korlátozza az egyént abban, hogy mit csinál vele. Ebben az értelemben ez egy tisztán individualisztikus reform.

Szerintem ez az alapjövédalom hatásainak egy nagyon szűk értelmezése. Már korábban láttunk egy példát arra, hogy az alapjövédalomnak miként lehet kollektív hatása azon keresztül, hogy elősegíti a munka és a tőke közti hatalmi egyensúlyt. Meglátásom szerint az alapjövédalom egy kiterjedt és elmélyített szociális gazdaság feltételeinek megteremtésére is lehetőséget ad. A szociális gazdaság a gazdasági tevékenységek szervezésének egy olyan alternatív formája, amely különbözik a kapitalista piaci és az állami rendszertől is. A legfőbb ismertető jegye az, hogy a szükségletek kielégítését szem előtt tartva a közösségek irányítják a termelést, mind a profitmaximalizáció, mind az állam technokrata logikájától mentesen. Ennek a tevékenységnek egy jelentős része olyan szolgáltatások előállítására, amelyek nagyon munkaintenzívek. Az bizonyos, hogy a jövőben ha valaminek, akkor ezeknek a szolgáltatásoknak nő majd a jelentősége. A szociális gazdaság egyik alapvető problémája, hogy tisztességes megélhetést biztosítson azoknak, akik ezeket a

szolgáltatásokat előállítják. Ez természetesen egy súlyos probléma a művészetek terén, de megnehezíti az olyan közösségek helyzetét is, amelyek hathatós szociális gazdasági szolgáltatásokat szerveznek különböző ápolási feladatok ellátására. Az alapjövedelem jelentős megoldást jelent erre a problémára. Az alapjövedelem tekinthető egy hatalmas transzfernek a piaczgazdaságból a szociális gazdaságba, a tőkefelhalmozásból az úgynevezett társadalmi felhalmozásba – amely a társadalom képességének felhalmozása arra, hogy önszerveződő és szükségletvezérelt módon tudja megszervezni a gazdaságot.

Természetesen az alapjövedelem önmagában az erősödő szociális gazdaság csupán egyik problémát oldja meg – megszünteti az életszínvonal és a kapitalista munkaerőpiacon való részvétel közti összefüggést. Nem nyújt tőkejuttatást az infrastruktúrához és a szociális gazdaság nem munka jellegű termelési tényezőihez. Ily módon az alapjövedelem hozzájárulása a szociális gazdaság gyarapodásához, valószínűleg csak a munkaintenzív szolgáltatásokra korlátozódik. Ugyanakkor az is igaz, hogy az alapjövedelem támogatást jelent a politikai tevékenységek, a közösség-szervezés és a társadalmi mozgalmak számára, hiszen ezeket mindenekelőtt az emberek ideje és energiája teszi lehetővé. Ez pedig olyan reformok szélesebb körének is javíthatja az esélyeit, amelyek hozzájárulhatnak a szocializmus irányába való további elmozdulásnak.

4. KONKLÚZIÓ

Ez az egész csak vágyképnek tűnhet. A szocializmus, bármely értelemben is, messze túlmutat a mai amerikai politikai napirenden. És ha igazam van abban, hogy az alapjövedelem lendületet adhat a kapitalizmus szocialista megkérdőjelezésének – azáltal, hogy részlegesen dekommodifikálja a munkaerőt, megerősíti a munkásságot és kiterjeszti a nem piaci szociális gazdaságot –, akkor ez azt jelenti, hogy az még annál is messzebb van a jelenlegi politikai napirendtől, mint gondoltuk volna, hiszen az ilyen kezdeményezések valószínűleg a kapitalista osztály szervezett ellenállását váltanák ki. De nem fogunk mindig a győzedelmes jobboldali kapitalizmus árnyékában élni. Lesznek még megújuló korszakai a progresszív, egalitáriánus politikának, még Amerikában is. És amikor ez az időszak eljön, az alapjövedelemnek előkelő hely kell, hogy jusson majd a politikai célkitűzéseink között – nem csupán amiatt, ahogyan a társadalmi igazságosság kérdéseit közvetlenül kezeli, hanem azért is, mert hozzájárulhat a kapitalizmus átfogóbb átalakításához is.

Fordította: Gerner Viktória és Missetics Bálint

HIVATKOZOTT IRODALOM:

- Cohen, G.A. (2001): *Karl Marx's Theory of History: A Defense*. Princeton University Press.
- Friedman, Milton – Friedman, Rose (1990): *Free to Choose*. Harcourt Brace Jovanovich.
[Magyarul (1998): *Választhatasz szabadon*. Akadémiai Kiadó, MET Publishing Corp].
- Van der Veen, Robert – Van Parijs, Philippe (1986): A Capitalist Road to Communism. In:
Theory and Society, Vol. 15., No. 5.: 635–655. [Magyarul (2011): Egy kapitalista út a kommunizmusba. In: *Fordulat*, jelen szám: 18–41].
- Van Parijs, Philippe (1995): *Real Freedom for All*. Oxford University Press.